

Polemiki i refleksje

Uwagi polemiczne do artykułu Elżbiety Koszel „Nabycie prawa do spółdzielczego lokalu mieszkalnego przez rodzinę zmarłego”

W numerze 6 czasopisma „Rejent” z 2010 r. został opublikowany artykuł autorstwa Pani Sędzi Elżbiety Koszel zatytułowany „Nabycie prawa do spółdzielczego lokalu mieszkalnego przez rodzinę zmarłego”. Szanowna Autorka, omawiając problematykę objętą przedmiotem opracowania, odniosła się także do materii dotyczącej działu spadku i połączenia działu spadku ze zniesieniem współwłasności. Na s. 60 cytowanego artykułu E. Koszel wyraziła następujące stanowisko: „Nie zasługuje na aprobatę pogląd, że nabywcy udziału w przedmiocie należącym do spadku nie przysługuje uprawnienie do działu spadku, nawet gdy przedmiot objęty umową wyczerpuje cały spadek”. Przytoczone sformułowanie Autorka zwięźliła przypisem, w którym odwołała się do mojego artykułu „Spadkobiercy i nabywcy spadku jako uczestnicy konieczni postępowania o dział spadku” zamieszczonego w numerze 6 Przeglądu Sądowego z 2004 r.

Z uwagi na to, że problematyka działu spadku stanowiła (i stanowi nadal) przedmiot moich badań naukowych¹, muszę zwrócić uwagę, iż

---

¹ Problematyka działu spadku została ujęta w następujących opracowaniach mojego autorstwa: *Jurysdykcja krajowa w sprawach o dział spadku*, Państwo i Prawo 2003, nr 6, s. 65 i nast.; *Spadkobiercy i nabywcy spadku jako uczestnicy konieczni postępowania*

zagadnienie dotyczące rozstrzygnięcia kwestii, czy nabywca udziału w przedmiocie spadkowym może zająć pozycję wnioskodawcy w postępowaniu o dział spadku, jest niewątpliwie złożone i nie może być ono skwitowane lakonicznym stwierdzeniem: „nie zasługuje na aprobatę...”. Wprawdzie przytoczenie mojego skromnego nazwiska, jako autora komentowanej tezy, może zaspokajać „moją próżność”, ale dla zachowania warunków, które powinien spełniać dyskurs naukowy należy w omawianym względzie odnieść się do wielu wypowiedzi przedstawicieli literatury prawniczej². Czcigodna Autorka w swej wypowiedzi nie wskazała „zasługujących na aprobatę” racji, które przemawiałyby za Jej zapatrywaniem³, ani nie pokusiła się o przytoczenie choćby w przypisie szerokiej gamy poglądów w analizowanym przedmiocie oraz przytoczonej w tym zakresie argumentacji.

Niewątpliwie obecnie (może także pod wpływem moich argumentów) za przeważający w doktrynie należy uznać pogląd, że nabywca udziału w przedmiocie spadkowym nie przysługuje możliwość zajęcia pozycji wnioskodawcy w sądowym dziale spadku. Opowiadając się za tym stanowiskiem, starałem się je dodatkowo wzmocnić, poszukując nowych przesłanek przemawiających za słusznością tego zapatrywania⁴.

---

o dział spadku, Przegląd Sądowy 2004, nr 6, s. 14 i nast.; *Tryby działu spadku*, Monitor Prawniczy 2004, nr 9, s. 409 i nast.; *Zakres stosowania art. 681 k.p.c. w postępowaniu o dział spadku*, Przegląd Sądowy 2004, nr 11-12, s. 91 i nast.; *Rozstrzygnięcie w postępowaniu działowym o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami z tytułu spłaconych długów spadkowych*, Monitor Prawniczy 2005, nr 2, s. 84 i nast.; *Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku*, Palestra 2005, nr 7-8, s. 104 i nast.; *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006 (wyd. 1); *Glosa do uchwały SN z dnia 27 listopada 2003 r., III CZP 80/03*, Przegląd Sądowy 2007, nr 7-8, s. 189 i nast.; *Rozstrzygnięcie w postępowaniu działowym o zaliczeniu darowizn na schedy spadkowe*, Monitor Prawniczy 2007, nr 22, s. 1240 i nast.; *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2010 (wyd. 2).

² Odsyłam w tym zakresie do mojej monografii *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2010 (wyd. 2) s. 103 i nast.

³ Zawarte przez Autorkę po przytoczonym powyżej stanowisku zdanie: „Na skutek zbycia udziału w spadku przez jednego ze współspadkobierców powstaje bowiem między nabywcą a spadkobiercami współwłasność z innego tytułu” będzie przedmiotem krytycznego osądu w dalszej części polemiki.

⁴ Zob. przypis nr 2, a także racje podniesione przez E. Drozda – zob. E. D r o z d a, *Z problematyki zbycia spadku obejmującego gospodarstwo rolne*, Studia Prawnicze 1986, nr XIX, s. 64-65.

Reprezentuję także pogląd, że przymiot wnioskodawcy w postępowaniu o dział spadku może przysługiwać jedynie podmiotom wyraźnie wskazanym w przepisach ustaw. Nie wchodząc głębiej w tę problematykę, wystarczy ograniczyć się do stwierdzenia, że uprawnienie do wszczęcia postępowania o dział spadku przysługuje, co do zasady⁵, uczestnikom koniecznym tego postępowania, a więc spadkobiercom i nabywcom spadku. Podmioty te bowiem wiąże nabycie praw i obowiązków majątkowych w ramach sukcesji generalnej (a nie sukcesji singularnej, jak w wypadku nabywcy udziału w przedmiocie spadkowym) oraz zachodząca między nimi wspólność majątku spadkowego. Dział spadku przecież ze swojej istoty doprowadza do „rozerwania” tejże wspólności.

Autorka cytowanego artykułu, formułując będące przedmiotem polemiki stanowisko, zdaje się nie dostrzegać tego, że spadkobierca-zbywca udziału w przedmiocie spadkowym nadal bierze udział w postępowaniu działowym, gdyż jest on podmiotem wspólności majątku spadkowego w zakresie pozostałych przedmiotów spadkowych. Gdyby założyć, że w skład spadku wchodzi tylko jeden przedmiot majątkowy, a jeden ze spadkobierców zbył osobie trzeciej przysługujący mu udział spadkowy w tym przedmiocie, to wówczas ten spadkobierca-zbywca nie może być wyeliminowany od udziału w postępowaniu o dział spadku w charakterze uczestnika. Podmiot ten bowiem jest zainteresowany wynikiem sprawy, choćby ze względu na rozstrzygnięcie o roszczeniach ubocznych zgłaszanych na podstawie art. 686 k.p.c. Z oczywistych względów nie można odmówić uczestnictwa w postępowaniu o dział spadku także nabywcy udziału w przedmiocie należącym do spadku. Podmiot ten jednak nie został wyposażony w uprawnienie do wszczęcia postępowania o dział spadku i zajęcia w nim pozycji wnioskodawcy. Brak ku temu podstaw prawnych. Dział spadku wieńczy funkcjonującą między spadkobiercami (nabywcami spadku) wspólność majątku spadkowego. Z tego powodu udział innych – poza podmiotami wspólności majątku spadkowego – osób mogących zainicjować sądowy dział spadku musi znajdować wyraźną podstawę normatywną.

---

⁵ Wyjątki od tej konstrukcji muszą wyraźnie wynikać z przepisu ustawy. Tak jest w wypadku prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz wierzyciela spadkobiercy lub nabywcy spadku, który w trybie egzekucyjnym dokonał zajęcia prawa swego dłużnika do żądania działu majątku.

Wypowiedziane przez szanowną Autorkę zdanie: „Na skutek zbycia udziału w spadku przez jednego ze współspadkobierców powstaje bowiem między nabywcą a spadkobiercami współwłasność z innego tytułu” (s. 60-61 omawianego artykułu) narusza w sposób oczywisty konstrukcję zawartą w art. 1053 k.c. Zgodnie z treścią tego przepisu nabywca spadku wstępuje w prawa i obowiązki spadkobiercy. Ten zapis normatywny sprawia, że pomiędzy nabywcą a pozostałymi spadkobiercami zachodzi wspólność majątku spadkowego w rozumieniu art. 1053 k.c.⁶ (a nie, jak przyjmuje E. Koszel – współwłasność z innego tytułu).

Funkcjonujące w polskim systemie postępowania cywilnego trzy postępowania działowe, a więc zniesienie współwłasności, dział spadku i podział majątku wspólnego małżonków, mają doprowadzić do „wyjścia” z trojakiego rodzaju wspólności, tj. współwłasności rzeczy, wspólności majątku spadkowego i wspólności majątku wspólnego małżonków. Krytycznie wypowiadam się na temat stosowania do wspólności majątku spadkowego i wspólności majątkowej małżeńskiej przepisów o współwłasności. Wprawdzie ze względów techniki legislacyjnej można przyjąć, że jest to zabieg słuszny, ale ze względu na złożoność wspólności majątkowych jest to, moim zdaniem, rozwiązanie niewłaściwe. W wypowiedziach praktyków, a nawet przedstawicieli literatury, dotyczących wspólności spadkowej i małżeńskiej często pojawia się swego rodzaju niesłuszny skrót myślowy odwołujący się do współwłasności, zamiast do właściwej wspólności (a trzeba zaznaczyć, że jest to różnica fundamentalna). Należy również pamiętać, że zawarte w przepisach kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego regulacje dotyczące współwłasności stosuje się do innego rodzaju wspólności, ale tylko odpowiednio. Zabieg ten sprawia, że zachodzą zawsze wątpliwości, które z przepisów o współwłasności i o zniesieniu współwłasności stosujemy do wspólności i do ich podziałów wprost, które z pewnymi modyfikacjami, a które nie będą mogły być w ogóle zastosowane. Wspólności spadkowe i małżeńskie, wyrastając z podłoża materialno-prawnego, charakteryzują się wieloma cechami pozwalającymi na wyraźne ich rozróżnienie, mimo pew-

---

⁶ Co do istoty i charakteru wspólności majątku spadkowego oraz jej złożoności odsyłam do dwóch monografii: M. Kłós, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004 i J. Biernat, *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2008.

nego stopnia integracji i harmonizacji na poziomie ujęcia materialnego i procesowego (np. tylko w dziale spadku możliwe jest zaliczenie darowizn na poczet sched spadkowych, a jedynie przy podziale majątku wspólnego dopuszczalne jest ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym małżonków⁷). Wspólności egzystują na kanwie mas majątkowych cechujących się wielością praw majątkowych (zazwyczaj różnego rodzaju), współwłasność natomiast sprowadza się jedynie do rzeczy (najczęściej jednej).

Gdybyśmy założyli, że Autorce na s. 60-61 omawianego artykułu przytrafił się lapsus językowy polegający na tym, że zamiast określenia „udziału w spadku”, chodziło Jej o sformułowanie „udziału w przedmiocie należącym do spadku”, to również w takim wypadku i przy powołaniu się przez E. Koszel na art. 689 k.p.c. nie można zaaprobować tej lansowanej tezy. Regulacja zawarta w art. 689 k.p.c. odnosi się do takich sytuacji, w których cały majątek spadkowy lub poszczególne rzeczy wchodzące w jego skład stanowiły udział spadkodawcy we współwłasności przysługującej poza tym również innym współwłaścicielom⁸. Trzeba podkreślić, że do połączenia spraw działowych na podstawie art. 689 k.p.c. może dojść jedynie na wniosek⁹. Sąd nie może natomiast z urzędu połączyć spraw, o których mowa w art. 689 k.p.c. Dopuszczalność kumulacji działów w jednym postępowaniu nie wyłącza ich odrębności. To są nadal oddzielne sprawy. Umieszczenie art. 689 k.p.c. w przepisach dotyczących działu spadku, a nie w przepisach normujących zniesienie współwłasności wskazuje, że w warunkach określonych w przytoczonym przepisie to dział spadku może być połączony ze znie-

---

⁷ Pomijam tu możliwość zgłoszenia żądania ustalenia nierównych udziałów w oddzielnej sprawie rozpoznawanej w trybie procesowym. Z obserwacji praktyki wynika, że sprawy tego rodzaju są wyjątkiem.

⁸ Co do zbiegu postępowań działowych zob. bliżej A. S t e m p n i a k, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2010, s. 148 i nast. oraz *Sądowy podział majątku wspólnego małżonków*, [w:] *Rozwód i separacja*, Sądowe Komentarze Tematyczne, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2010, s. 652 i nast.

⁹ B. D o b r z a ń s k i, *Glosa do postanowienia SN z 9 czerwca 1964 r., III CR 36/64*, Państwo i Prawo 1965, nr 11, s.788; J. P i e t r z y k o w s k i, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz do artykułów 506-1088*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 366.

sieniem współwłasności, a nie odwrotnie. To swoiste pierwszeństwo narzuca nam kierunek wykładni. Autorka w cytowanym artykule dokonała – moim zdaniem – niedopuszczalnej transpozycji, wnosząc z możliwego zabiegu procesowego ujętego w art. 689 k.p.c. o dopuszczalności uzyskania statusu wnioskodawcy w innej sprawie działowej. Z możliwości czy też dopuszczalności procesowej połączenia dwóch postępowań działowych w jednej sprawie nie można dowolnie tworzyć katalogu wnioskodawców właściwych dla poszczególnych rodzajów wspólności.

Mniemam, że podniesienie poruszonych powyżej kwestii pozwoli na właściwe ujęcie będącej przedmiotem osądu problematyki dotyczącej działu spadku w poruszonym przez Autorkę obszarze zagadnień.

*Dr Andrzej Stempniak
Sędzia Sądu Okręgowego
w Sądzie Rejonowym w Turku*